
Kunsttoepassing Spaarndammerschoollocatie

2016

Martijn Sandberg heeft een geïntegreerde kunsttoepassing ontworpen voor het nieuwbouwproject Spaarndammerschoollocatie in de Spaarndammerbuurt, Amsterdam. De kunstbijdrage is onderdeel van het bouwblok van Korth Tielens Architecten, Marcel Lok Architect MLA, en DS Landschapsarchitecten.

Beelddrager en locatie

Het ontwerpen van de kunsttoepassing voor het nieuwbouwproject Spaarndammerschoollocatie is een boeiende en uitdagende opgave. Temeer omdat het gaat om het ontwikkelen van een concept voor een kunstwerk in een wel zeer bijzondere en inspirerende historische stedenbouwkundige en architectonische omgeving; het hart van de Spaarndammerbuurt, de wijk vermaard om de architectuur en beeldende kunst van de Amsterdamse School.

Het streven is het ontwikkelen van een kunstwerk dat inspeelt op de historische context van de locatie, waarin ook karakteristieke eigenschappen van de beelddrager in het ontwerp worden betrokken. Het ontwerpen van een beeld, waarvan de beeldtaal, 'de taal van het beeld' direct in relatie staat met zijn beelddrager en de nabije stedelijke omgeving.

De kunsttoepassing beslaat zowel muur en plafond van de drie gewelfde poorten, een spectaculair optisch schouwspel, als het volledige vloerooppervlak van de openbaar toegankelijke ruimte van het bouwblok. Het vloerkunstwerk begint aan de straatzijde vanaf de voet van de poort en strekt zich uit als een looper onder de gewelfde boog door naar het daarachter gelegen binnenhof van de locatie.

De beeldtaal, in baksteenreliëf aanwezig op de muur en het plafond van de drie poorten, loopt als een doorlopende cyclus over in het plaveisel van de Spaarndammerschoollocatie. Van muur naar vloer, van vloer naar muur. Van baksteen naar klinker, van klinker naar baksteen.

Een reis door de tijd

Een rondgang door de Spaarndammerbuurt, langs de vele gebouwen van de Amsterdamse School, is als een reis door de tijd. Bij de Zaanhof en het Patrimonium, begeven we ons in een 'zwart-wit film'. De karakteristieke 'baksteen-rode buurt' verandert hier voor onze ogen als het ware in grijstonen.

Kijkend naar de golvende gevels, bijvoorbeeld aan de Zaanstraat, dan spreekt uit de materialisatie de aandacht voor metselwerk en de huid van architectuur. Letterlijk tot in het detail. De baksteen zelf voert de boventoon en is te beschouwen als leidraad (het 'Leitmotiv') in de bouwkunst van de Amsterdamse School.

Wie goed luistert, hoort ook nu nog de echo van het 'timmeren met baksteen' dat weerklinkt uit de gevels en de bakstenen boogpoorten in de wijk. Nog steeds waart de geest van de makers van de Amsterdamse School - bouwmeesters en handwerklieden samen hand in hand - door de straten van de buurt. Bewustzijn van of een verwijzing naar deze historische context, is hier en nu op zijn plek. En het spreekt voor zich. Onze taak is kijken, terugkijken (niet afkijken) én vooruitkijken.

Een bijdrage in steen

Wie 'A' zegt, moet ook 'B' zeggen. Wie 'Amsterdamse' School zegt, moet ook 'Baksteen' zeggen. Baksteen, de 'pixel', symbolisch voor de Amsterdamse School in het bijzonder en voor bouwkunst in het algemeen, is als uitgangspunt genomen voor de materialisatie van de kunstbijdrage.

Alles wat wordt aangeraakt door de hand van de kunstenaar, wordt van steen. Steen is de basismaterie voor de artistieke bijdrage, als betekenisvol ornament, dat wordt verwerkt in het halfsteensverband metselwerk van de poorten en het klinker plaveisel.

In die zin is het toepassen en integreren van de kunst in architectuur van de Spaarndammerschoollocatie, letterlijk en figuurlijk vergelijkbaar met 'een steentje bijdragen'.

Schoolschrift in steen

Om de stenen te laten spreken heeft Martijn Sandberg, speciaal voor het kunstwerk van 'Het Spaarndammerhart', een 'bakstenen-alfabet' van alle letters en cijfers ontworpen, in liggend halfsteensverband voor de muur en in staand halfsteensverband voor de vloer, inclusief huisnummers. Een hedendaags archaisch 'Schoolschrift'.

Het schrift wordt als een 'tattoo' direct in de huid van de architectuur aangebracht: in baksteenreliëf bij de drie poorten, in een tweekleuren combinatie in de klinkerbestrating van de poorten en het binnenhof, en als huisnummers in beide gevels aan de straatzijde.

Figuratie en visioen

De poorten van 'Het Spaarndammerhart' verwelkomen de bezoeker, de bewoners en buurtgenoten. De poort biedt toegang en nodigt uit naar het nieuwe Spaarndammerhof.

Zoals de poort de entree is, start in de poort onder onze voeten het klinkermotief, in de richting naar voren tot in het verdwijnpunt, en in tegengestelde richting, naar achter. Stap voor stap, stap na stap, betreden we het 'stenen kleed' en lezen we letter voor letter, letter na letter, heen en terug in het spoor: 'De Oude Weg Naar De Nieuwe Tijd, De Nieuwe Weg Naar De Oude Tijd'.

In de poort spreidt het baksteenmotief in hoogrelief zich als een 'oneindige lus' uit over de volle lengte van de 'blinde' muur. De figuratie op de muur in de poort volgt de boog omhoog en loopt van de ene kant over in de andere kant van de poort omlaag naar de tegenover gelegen 'blinde' muur.

In het constant wisselende licht- en schaduwspel, dat zich afspeelt op de muur en het plafond, worden baksteenletters zichtbaar langs de ronding van de boog. Wandelend door de poort over het plaveisel 'De Oude Weg Naar De Nieuwe Tijd, De Nieuwe Weg Naar De Oude Tijd', verschijnt voor onze ogen een stralende spreuk in tegenlicht - als in een visioen. Het is een spreuk van vier letters en vier cijfers, met telkens een andere cijfercombinatie, die ons als het ware de toegangscode verschaft tot het openen van de drie poorten: 'Anno 2020', 'Anno 1917', 'Anno 3025'.

Poort en passage

Een poort is als een passage, een geleidelijke overgang in toongradaties van licht naar donker en van donker naar licht. In de poort kijken we vooruit - naar het gebied achter de poort. We naderen de zone, die komt na de poort en kijken we om, dan kijken we terug, in ruimte en tijd.

De opeenvolging van de woorden - 'anno' en het jaartal - in het motief van de drie poorten, is te lezen in de leesrichting van links naar rechts, maar ook van rechts naar links.

Want, het is maar hoe je het ziet en hoe je het bekijkt. Een poort heeft twee kanten. Begin van de poort is in wezen gelijk aan het eind van de poort. Begin is eind, eind is begin. Het is maar aan welke zijde van de poort je staat en vanaf welke kant je de poort binnengaat.

Verbeelding en verwijzing

Kijken, terugkijken en vooruitkijken. Cijferen en ontcijferen. Heden, verleden en toekomst. De kunstbijdrage in de drie poorten, voor velerlei interpretaties vatbaar, doet een beroep op onze verbeelding. De baksteen figuratie zinspeelt op de rijkdom aan symbolische betekenissen, die door iedereen en in elk tijdperk aan het bouwkundig fenomeen van een poort wordt toegekend.

Drie poorten, drie in de tijd uiteen liggende jaartallen, een drie-eenheid. De figuratie in de linker poort aan de straatzijde, '2020' het jaar van oplevering, maakt ons in feite bewust van het heden.

De tweede poort aan de rechterkant met het jaartal '3025', dat meer dan duizend jaar voor ons ligt, tart het voorstellingsvermogen, en maakt de verre toekomst, het imaginaire, het verschiet, tastbaar.

En de derde poort biedt zicht op het verleden. Letterlijk is in het binnenhof door de poort met 'Anno 1917', 'Het Schip' in zicht, dat zich bevindt direct achter de Spaarndammerschoollocatie.

Van jaartal naar huisnummer

Op basis van het cijferontwerp voor het visualiseren in steenschrift van de jaartallen '1917', '2020' en '3025' in de drie poorten, vloeit uit de kunstbijdrage als vanzelf het plan voort om het ontwerp van cijfers ook toe te passen voor de huisnummers. De huisnummers worden uitgevoerd in steen als sculpturaal element 'op baksteenformaat' op de beide tegenover elkaar gelegen straatgevels van het blok.

Er is dan niet alleen een directe verwijzing naar de focus op de vormgeving van het huisnummer, dat typerend is voor het gevelbeeld van de bouwkunst ten tijde van de Amsterdamse School. Ook draagt het betrekken van de huisnummers inhoudelijk bij aan de kunsttoepassing, als de cijfers uit het alfabetontwerp worden gebruikt voor de jaartallen in het kunstwerk én voor het ontwerp van de huisnummers.

'Verdichting' ontstaat, wanneer de in essentie 'eenduidige' huisnummers worden gezien in combinatie met de poëtisch gelaagde 'meerdere' jaartallen ('2020', '1917' en '3025'), die intrinsiek onderdeel uitmaken van de 'content' van het kunstwerk, waarin de toepassing van 'een cijfer enkel en alleen als cijfer' wordt ontstegen.

Eenheid in veelheid

In samenhang met elkaar - liggend halfsteensverband baksteenfiguratie in de drie poorten, stand halfsteensverband klinkermotief op de vloer, en sculpturaal geveldetail 'op baksteenformaat' in het straatbeeld - is er in de gevarieerde verschijningsvorm van de kunstbijdrage sprake van de beoogde 'eenheid in veelheid'. Een 'tijdloze' bijdrage in steen - van gister, vandaag en morgen, voor altijd, van en voor alle tijden, waarin het nieuwe verenigd is met het oude en - in retrospect - het oude met het nieuwe, in klinkend halfsteensverband.

Een publiek kunstwerk voor de bewoners van het blok en uit de buurt, voor al de bezoekers en toevallige passanten van 'Het Spaarndammerhart', dat naar verwachting in 2020 wordt opgeleverd.

Wie bouwt aan de toekomst legt de eerste steen en betreedt 'de oude weg naar de nieuwe tijd, de nieuwe weg naar de oude tijd'.

Sporen uit de buurt

Door herinneringen en belevingen is de geschiedenis en het karakter van de buurt gevormd - tot aan de dag van vandaag. Sporen worden nagelaten op 'de oude weg naar de nieuwe tijd, de nieuwe weg naar de oude tijd'.

Woorden en korte zinnen, ter inspiratie aangeleverd door de bewoners uit de buurt, kunnen als toevoeging aan het huidige basisontwerp op specifieke plekken worden opgenomen in het halfsteens klinkerverband van de vloerfiguratie 'De Oude Weg Naar De Nieuwe Tijd, De Nieuwe Weg Naar De Oude Tijd'. Tijdens de verdere uitwerking naar het definitief ontwerp van de kunsttoepassing voor de Spaarndammerschoollocatie, wordt dit onderdeel van het concept voor de vloerfiguratie door de kunstenaar in participatie met de buurt ingevuld.

Martijn Sandberg, Amsterdam, augustus 2016

www.msandberg.nl